

Wyrok z dnia 18 kwietnia 2001 r.

II UKN 339/00

Przepis art. 382 KPC dopuszcza możliwość odmiennej oceny dowodów bez konieczności ponownego ich przeprowadzania przed sądem drugiej instancji, jednakże ocena ta powinna być oparta na całym, wszechstronnie rozważonym materiale dowodowym (art. 233 § 1 KPC).

Przewodniczący SSN Krystyna Bednarczyk (sprawozdawca), Sędziowie SN: Beata Gudowska, Jerzy Kuźniar.

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu w dniu 18 kwietnia 2001 r. sprawy z wniosku Marii Wandy K. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w L. o rentę rodzinną, na skutek kasacji wnioskodawczyni od wyroku Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 2 grudnia 1999 r. [...]

u c h y l i ł zaskarżony wyrok i przekazał sprawę Sądowi Apelacyjnemu we Wrocławiu do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.

U z a s a d n i e

Decyzją z dnia 5 czerwca 1996 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych-Oddział w L. odmówił przyznania wnioskodawczyni Wandzie Marii K. prawa do renty rodzinnej po zmarłym mężu Zygmuncie K.

Po rozpoznaniu odwołania wnioskodawczyni od tej decyzji Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych we Wrocławiu wyrokiem z dnia 18 listopada 1998 r. [...] zmienił zaskarżoną decyzję i przyznał wnioskodawczyni prawo do renty rodzinnej. Sąd ustalił, że wnioskodawczyni zawarła małżeństwo z Zygmuntem K. 1 sierpnia 1992 r. Po roku małżeństwa mąż wnioskodawczyni zamieszkał u Józefa M., z którym wspólnie spożywali alkohol, a do żony wracał, kiedy brakowało mu pieniędzy. Wnioskodawczyni wystąpiła przeciwko niemu z pozwem o alimenty i na podstawie ugody sądowej zawartej przed Sądem Rejonowym w Głogowie z dnia 22 kwietnia 1993 r.

[...] zostały przyznane na jej rzecz alimenty w kwocie 1.000.000 starych złotych miesięcznie. Prawomocnym wyrokiem Sądu Rejonowego w Głogowie z dnia 29 grudnia 1993 r. [...] obowiązek alimentacyjny został uchylony. W 1995 r. wnioskodawczynie wniosła pozew o rozwód, który następnie cofnęła, gdyż uzgodnione zostało, że mąż wnioskodawczynie będzie łożył na utrzymanie rodziny. Ustawowa wspólność małżeńska między małżonkami nie była zniesiona. Mąż wnioskodawczynie w dalszym ciągu w pewnych okresach mieszkał poza domem ale odwiedzał wnioskodawczynię i pomagał jej w pracach domowych. Na dzień przed śmiercią nocował u wnioskodawczynie. W dniu 23 marca 1995 r. mąż wnioskodawczynie zmarł. Oceniając ten stan faktyczny, ustalony na podstawie zeznań świadków i wnioskodawczynie, Sąd uznał, że wnioskodawczynie spełnia warunki do renty rodzinnej na podstawie art. 41 ust. 1 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz.U. Nr 40, poz. 267 ze zm.). W chwili śmierci istniała między małżonkami ustawowa wspólność małżeńska. Wprawdzie małżeństwo nie zawsze było zgodne, jednak pozostawało ze sobą w łączności, istniała między nimi więź duchowa i gospodarcza.

Rozpoznając apelację organu rentowego Sąd Apelacyjny przeprowadził uzupełniające postępowanie dowodowe przez przesłuchanie dodatkowych świadków i po dokonaniu ponownej oceny materiału dowodowego wyrokiem z dnia 2 grudnia 1999 r. [...] zmienił zaskarżony wyrok i oddalił odwołanie. Sąd Apelacyjny ustalił, że wnioskodawczynie nie miała ustalonego prawa do alimentów ze strony męża, który pobierał świadczenie górnicze. Zgodnie z utrwaloną wykładnią art. 41 ust. 3 ustawy o z. e. p. małżonka nie pozostająca w chwili śmierci męża we wspólności małżeńskiej ma prawo do renty rodzinnej, o ile małżonkowie byli ze sobą w stałej łączności i istniała między nimi więź duchowa i gospodarcza. Musi więc istnieć wspólne zamieszkiwanie i prowadzenie gospodarstwa domowego, wspólne pożycie, wierność i wzajemna pomoc. Zeznania świadków, z których dowód przeprowadzono w postępowaniu apelacyjnym, nie potwierdziły trafności ustaleń Sądu pierwszej instancji, który poczynił je na podstawie zeznań świadków mieszkających w pobliżu i związanych z wnioskodawczynią. Zeznania te mogą być tendencyjne, zmierzające do wykazania, że wnioskodawczynie pozostawała w faktycznej więzi małżeńskiej. Zeznania świadków słuchanych przed Sądem Apelacyjnym, osób bezstronnych, obiektywnych i znających środowisko, nie korespondują z ustaleniami Sądu pierwszej instancji, natomiast potwierdzają prawdziwość faktów przedstawionych przez świadków Józefa M. i córkę zmarłego, którym Sąd pierwszej instancji odmówił wiarygodności. Postę-

powanie przed Sądem pierwszej instancji wykazało, że małżonkowie praktycznie od początku małżeństwa żyli w częstym konflikcie. Mieli własne źródła utrzymania i ich niezależność materialna przy braku możliwości pogodzenia się mogła spowodować to, że rozeszli się na stałe. Świadczy o tym zamieszkiwanie męża wnioskodawczynie od długiego czasu w wynajętym u kolegi mieszkaniu i zerwanie wspólności gospodarczej. Trudno też doszukiwać się w tym związku troski o wzajemną pomoc. Kontakty ograniczające się do sporadycznych odwiedzin przy zamieszkiwaniu w bliskim sąsiedztwie nie mogą świadczyć o łączności, jaka powinna istnieć w rzeczywistym związku małżeńskim. W takiej sytuacji powołany przepis wyłącza prawo wnioskodawczynie do renty rodzinnej po mężu.

Wyrok ten zaskarżyła kasacją wnioskodawczynie i wskazując, jako podstawę kasacji naruszenie prawa materialnego przez błędną wykładnię art. 41 ust. 3 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin oraz naruszenie prawa procesowego - art. 233 § 1 i 328 § 2 KPC - wniosła o jego zmianę i oddalenie apelacji ewentualnie o jego uchylenie i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu we Wrocławiu do ponownego rozpoznania. W uzasadnieniu kasacji wnioskodawczynie zarzuciła, że dokonując odmiennych od przyjętych w wyroku Sądu pierwszej instancji ustaleń faktycznych, Sąd Apelacyjny przekroczył granicę swobodnej oceny dowodów. Ustalenia swoje oparł na zeznaniach świadków nieprzychylnie ustosunkowanych do wnioskodawczynie, którym Sąd pierwszej instancji odmówił wiarygodności. Natomiast zeznania świadków przesłuchanych przed Sądem Apelacyjnym na nieistotne okoliczności nic do sprawy nie wniosły. Sąd Apelacyjny nie wskazał przyczyn, dla których odmówił wiarygodności zeznaniom świadków potwierdzających okoliczności podnoszone przez wnioskodawczynię. Chodzi w szczególności o zeznania świadka K., potwierdzające okoliczność, że wieczór przed śmiercią mąż wnioskodawczynie spędził wspólnie z żoną i kładąc się spać poprosił żonę o świeżą bieliznę. Zawarte w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku stwierdzenie, że zeznania świadków mogą być tendencyjne, nie jest wystarczającym wyjaśnieniem. Naruszenie prawa materialnego polega na „nadinterpretacji” wskazanego przepisu. Zdaniem wnioskodawczynie przepis ten nie pozwala na wyłączenie prawa do renty rodzinnej w sytuacji, gdy chociaż jedna z więzi łączących małżonków została zachowana. W przypadku wnioskodawczynie i jej męża została zachowana więź gospodarcza i uczuciowa.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie z art. 233 § 1 KPC sąd ocenia wiarygodność i moc dowodów według własnego przekonania na podstawie wszechstronnego rozważenia zebranego materiału dowodowego. Zasada swobodnej oceny dowodów ma zastosowanie także w postępowaniu apelacyjnym. Przepis art. 382 KPC stanowi, że sąd drugiej instancji orzeka na podstawie materiału zebranego w postępowaniu w pierwszej instancji i w postępowaniu apelacyjnym. Przepis ten dopuszcza możliwość odmiennej oceny dowodów przeprowadzonych przez sąd pierwszej instancji bez konieczności ponownego ich przeprowadzenia, jednakże ocena ta powinna być oparta na całym, wszechstronnie rozważonym materiale dowodowym. Z uzasadnienia zaskarżonego wyroku nie wynika, aby Sąd Apelacyjny dokonał takiego rozważenia. Stwierdzając, że zeznania świadków opisujące fakty wskazujące na istnienie więzi między wnioskodawczynią a jej mężem są tendencyjne, Sąd Apelacyjny nie wyjaśnił, czy jego zdaniem fakty te nie miały miejsca, czy też świadkowie, opisując rzeczywiste zdarzenia, tendencyjnie je interpretują. Jeżeli zadecydowała ta ostatnia okoliczność, Sąd miał obowiązek dokonać własnej interpretacji opisanych zdarzeń, gdyż ma to istotne znaczenie dla oceny czy istnieją okoliczności wyłączające prawo wdowy do renty rodzinnej określone w art. 41 ust. 3 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin.

Zgodnie z tym przepisem nie ma prawa do renty rodzinnej wdowa, która w chwili śmierci męża nie pozostawała z nim we wspólności małżeńskiej, chyba, że miała w chwili śmierci męża prawo do alimentów z jego strony ustalone wyrokiem lub ugodą sądową. W utrwalonym na tle tego przepisu orzecznictwie za pozostawanie we wspólności małżeńskiej uważa się - niezupełnie zgodnie z literalnym brzmieniem tego określenia - pozostawanie małżonków we wspólnym pożyciu w rozumieniu art. 23 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. Zgodnie z tym stanowiskiem wspólność małżeńska trwa wówczas, gdy więzi łączące małżonków nie zostały zerwane w stopniu pozwalającym na przyjęcie, że nastąpił rozkład pożycia. Powołany przepis wymaga dla przyznania prawa do renty rodzinnej istnienia takiego stanu rzeczy „w chwili śmierci męża”. Nie musi to zatem być stan długotrwały i dla spełnienia warunku pozostawania we wspólności małżeńskiej w rozumieniu przepisu art. 41 ust. 3 (interpretowanego zgodnie z poglądami przyjętymi w orzecznictwie) wystarczy nawiązanie wspólnego pożycia bezpośrednio przed śmiercią męża. Dla rozstrzygnięcia,

czy wnioskodawczyni zachowała prawo do renty rodzinnej, konieczne było dokonanie oceny stanu faktycznego istniejącego bezpośrednio przed śmiercią jej męża. Sąd Apelacyjny, przyjmując za Sądem pierwszej instancji ustalenie, że małżeństwo było od początku konfliktowe, nie kwestionuje (a przynajmniej nie ustosunkowuje się do tego), że istniały okresy zgody między małżonkami, na przykład okres po wniesieniu i następnie wycofaniu pozwu rozwodowego, kiedy małżonkowie uzgodnili wzajemne prawa i obowiązki. Sąd Apelacyjny nie wypowiedział się co do tego, jaki stan rzeczy istniał między małżonkami bezpośrednio przed śmiercią męża wnioskodawczyni, w szczególności czy nastąpiło pogodzenie się małżonków i nawiązanie pożycia, czy też pożycie było w rozkładzie. Zeznania świadków dotyczące tego konkretnego okresu nie zostały poddane ocenie. Dokonane z naruszeniem art. 233 § 1 KPC niepełne ustalenia faktyczne nie pozwalają na zajęcie stanowiska, czy przepis art. 41 ust. 3 ustawy o z. e. p. został zastosowany prawidłowo.

Z tych przyczyn Sąd Najwyższy, uznając kasację za uzasadnioną, na podstawie art. 393¹³ § 1 KPC uchylił zaskarżony wyrok i sprawę przekazał Sądowi Apelacyjnemu we Wrocławiu do ponownego rozpoznania.

=====